

*Яценко Таміла Олексіївна,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України
tamilakod@ukr.net*

НІЛА ЙОСИПІВНА ВОЛОШИНА: ОСОБИСТІТЬ, КОРИФЕЙ ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ, ФУНДАТОР НАУКОВОЇ ШКОЛИ

Ключові слова: Н. Й. Волошина; шкільна літературна освіта; наукова школа; теорія і методика навчання; українська література, учні-читачі.

Одним із найпомітніших явищ методики навчання літератури кінця ХХ-початку ХХІ століття є наукова школа доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України, заслуженого діяча науки і техніки України Н. Й. Волошиної [3]. Потреба актуалізації її ключових концептів є цілком умотивованою у сучасних реаліях як важливий фактор модернізації шкільної літературної освіти, необхідна умова розроблення її інноваційного змісту та застосування традиційних, перевірених часом методів, прийомів і форм навчання літератури.

Теоретичний фундамент наукової школи ґрунтується на понад 300 працях Н. Й. Волошиної, присвячених проблемам методики навчання літератури в закладах загальної середньої і вищої педагогічної освіти, зокрема значущій ролі художньої літератури у формуванні компетентного учня-читача, розвитку його національної свідомості, взаємозв'язку художньої літератури з іншими видами мистецтва, використанню продуктивних методів і прийомів організації навчальної діяльності в процесі аналізу художнього твору в єдності змісту і форми, ефективній організації сучасного уроку української літератури, актуальним проблемам підручникотворення, професійного становлення вчителя-словесника [1].

У різні роки розбудови вітчизняної шкільної літературної освіти Н. Й. Волошина та представники її наукової школи долучалися до розроблення ключових нормативних документів галузі шкільної освіти. Так, у Концепціях

літературної освіти (1993, 2004) засадничим було твердження, що література як шкільний предмет є носієм народної моралі, загальнолюдських і національних цінностей, засобом розвитку історичної пам'яті, формування національної свідомості, удосконалення естетичного смаку учнів-читачів.

В основу літературного компоненту Державних стандартів загальної середньої освіти (1997, 2004) покладено розуміння літератури як мистецького явища, а зміст шкільної літературної освіти визначено як знання, що формують в учнів-читачів цілісну картину світу, уявлення про взаємозв'язок і взаємозалежність літературно-мистецьких і культурних явищ, викликають потребу естетичного й морального осмислення навколишньої дійсності.

Н. Й. Волошина як співавторка програм із української літератури (4–10 класи (1985); 8–11 класи (1989), 5–11 класи (2001), 5–12 класи (2002–2003)) визначали головним критерієм у доборі творів для шкільного вивчення їх художню цінність. Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів окреслювала як такі, що передбачають засвоєння основних літературознавчих категорій, що стосуються понять мистецтва слова, особистості митця та його естетичного ідеалу, характеристики художнього твору в єдності змісту й форми, функцій художньої літератури, її суспільної ролі, розвиток у школярів художнього смаку і здатності до вмотивованих суджень про явища мистецтва та реальної дійсності.

Означені концепти реалізовано в численних підручниках літератури для 4 класу (1978–2002), 5 класу, 8 класу (1990–2007), 6 класу (2008), 7 класу (2009), хрестоматіях із української літератури для 5–6 класів (2001), створених у творчій співпраці Н. Й. Волошиної та її колег. У підручникотворення було впроваджено методичну систему формування читацьких умінь учнів, необхідних для усвідомленого розуміння ідейно-естетичного багатства художнього твору. Інноваційним здобутком ученої-методиста в галузі підручникотворення було започаткування у вітчизняній шкільній практиці навчання літератури навчально-методичних комплектів (програма – підручник – навчально-методичний посібник).

Вагомим результатом наукової школи Н. Й. Волошиної є навчально-методичний посібник «Наукові основи методики літератури» (2002), підготовлений за її загальною редакцією. Генеза методики літератури як науки, специфіка літератури як шкільного предмета, розкриття вікових і психологічних особливостей учнів-читачів, визначення типології літературних занять та їх структури, класифікація та окреслення сутнісних характеристик основних методів, форм і засобів навчання літератури, реалізація міжпредметних зв'язків на уроках літератури, використання навчально-методичного забезпечення у шкільному курсі української літератури, організації професійної діяльності вчителя літератури – ці та інші аспекти предметної методики ґрунтовно схарактеризовано у цьому виданні [2]. Цей посібник і донині залишається науково-методичним навігатором для фахівців і майбутніх спеціалістів шкільної літературної освіти.

Під науковим керівництвом Н. Й. Волошиної захищено 39 кандидатських і 5 докторських дисертацій за різними напрямками досліджень, а саме: особливості вивчення творів української літератури; методика аналізу та інтерпретації художнього твору; міжпредметна та міжмистецька взаємодія в шкільному курсі літератури; формування особистості учня-читача; професійна майстерність майбутнього вчителя-словесника; специфіка вивчення української літератури в різних типах закладів загальної середньої освіти; сучасний урок української літератури в основній і старшій школі.

В умовах модернізації шкільної літературної освіти концепти наукової школи Н. Й. Волошиної ґрунтуються на збереженні наукових традицій у галузі методики навчання літератури, розробленні інноваційного змісту й методик навчання літератури, розумінні літератури як складника духовної і художньої культури, формуванні компетентних учнів-читачів – національно свідомих особистостей із критичним мисленням та активною громадянською позицією [4].

Література

1. Ніла Йосипівна Волошина: бібліографічний покажчик. Київ: Задруга, 2012. 200 с.

2. Наукові основи методики літератури: навчально-методичний посібник для студентів вищих закладів /за редакцією доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента АПН України Н. Й. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.

3. Токмань Г. Л. Докторська школа вченої-методиста, професора Ніли Йосипівни Волошиної. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2013. № 5. С. 2–7.

4. XI Волошинські читання. Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство: зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. / за редакцією Т.О. Яценко. Київ: Інститут педагогіки, 2023. 300 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738356>